

สุนทราภรณ์เพื่อชีวิตและโลก

เป็นการสนทนาธรรมระหว่างพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต),
รศ.ดร.สุรัชย์ ศิริไกร และ รศ.ดร.ชัยวัฒน์ สภาอานันท์

เรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนก็เป็นเรื่องที่ได้พูดกันมานานหลายปีแล้ว เป็นที่รู้จักกันอยู่แล้ว โลกปัจจุบันนี้อยู่ในภาวะเป็นการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน เราปรารถนาปัญหาความเป็นมาของการพัฒนา คือ การสร้างสรรค์ความเจริญต่างๆ ซึ่งเด่นในด้านเศรษฐกิจ คือ ความเจริญทางวัตถุ เราจะเห็นชัดๆ ว่าโลกเจริญมาก แต่มาถึงจุดหนึ่งแล้วก็ตระหนักถึงปัญหาว่ายิ่งใหญ่มาก

ความจริงปัญหานั้นสะสมมานาน มาถึงจุดนั้นก็ถึงขั้นที่เรียกว่าเข้าขั้นวิกฤต อันนั้นก็เป็นด้านที่เป็นปัญหาวางกว้าง คือ เป็นเรื่องของทั่วโลก อันนี้เมื่อโลกอยู่ในภาวะการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน เราก็หาทางแก้ไขกันปัญหาสำคัญอยู่ที่ว่า การพัฒนาทางด้านที่เน้นเศรษฐกิจนั้นไปกระทบต่อธรรมชาติ ต่อสิ่งแวดล้อม แต่มี

ทำอย่างไรจะให้เศรษฐกิจกับธรรมชาติเวิศหรือสิ่งแวดล้อมไปกันได้ ก็คิดหาทางออกกันมากมาย ทั้งๆ ที่รู้ปัญหาและรู้จุดว่า การแก้ปัญหา ก็คือจะต้องให้การพัฒนาเศรษฐกิจไม่ไปก่อผลกระทบเสียหายต่อเรื่อง สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ ทั้งที่รู้อย่างนี้แต่ก็ยังแก้ไขอะไรกันไม่ได้ บัดนี้เวลาก็ล่วงมาตั้ง ตั้งแต่การประชุมสุดยอดของโลกในเรื่องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนี่มันก็เข้าไปตั้ง ๒๘, ๒๖ ปีแล้ว ก็เป็นเวลาที่ยาวนานมาก ถ้าพูดตามลำดับเหตุการณ์จากปี ๑๙๗๒ ที่มีการประชุมสุดยอดครั้งแรกมาถึงปี ๑๙๙๒ ประชุมสุดยอดครั้งที่ ๒ ก็มีผลเชิงสรุปออกมาบอกว่า สภาวะสิ่งแวดล้อมไม่มีอะไรดีขึ้น แต่ทรุดต่ำลงไปด้วยซ้ำ แสดงว่า ความตื่นตัวในการแก้ปัญหาที่ยังช่วยอะไรไม่ได้จริงจัง จะเป็นว่าช่วยได้บ้างในการผ่อนเบาอัตราความเร็วในการ

ทำลายให้ลดลง

แต่ว่าในเชิงที่จะแก้ปัญหาต่างๆ นั้น ยังทำได้มาถึงปัจจุบันนี้เรามาประสบปัญหาแทรกเข้ามาอีก คือ ภาวะวิกฤต ตอนนี่เราเริ่มด้วยวิกฤตเอเชีย ซึ่งอาจจะแผ่ขยายไปทั่วโลกก็ได้ วิกฤตเศรษฐกิจนี้เท่ากับมาฟ้องเพิ่มขึ้น ว่าตัวปัญหาเศรษฐกิจตัวการของการพัฒนาเศรษฐกิจเอง ถ้าเกิดเป็นไปในทิศทางนี้ก็จะไปไม่รอดเหมือนกัน ก็จะเป็นเรื่องของระบบการแข่งขัน ซึ่งจะมีการชิงไหวชิงพริบได้เปรียบเสียเปรียบ

ในภาวะเช่นนี้ เราอาจจะเห็นว่า บางประเทศ บางส่วนหรือบางภูมิภาคอาจจะเจอมากขึ้น บางถิ่นก็ทรุดลงไป ภาวะของการที่แก่งแย่งชิงดีกันนั้น มันคงไม่ใช่วิธีการแก้ปัญหาที่ยั่งยืน ฉะนั้นในเรื่องของการพัฒนาที่ยั่งยืน มันก็ต้องสัมพันธ์กับความยั่งยืนในด้านต่างๆ หลายอย่าง ถ้าพูดรวมๆ ก็คือเราจะต้องมีอารยธรรมที่ยั่งยืน ยังนี่ก็เท่ากับบอกว่าอารยธรรมที่เป็นอยู่ไม่ยั่งยืน ซึ่งก็คงจะเป็นอย่างนั้น ถ้าจีนยังพัฒนาแบบไม่ยั่งยืนต่อไป ตัวอารยธรรมก็ไม่ยั่งยืน

(๑) การพัฒนาที่เน้นด้านเศรษฐกิจ และ ในขณะนี้อยู่ในภาวะวิกฤตที่เรากำลังเผชิญ กันอยู่ สามารถอธิบายด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน ได้อย่างไร

เมื่อสิ่งแวดล้อมมันเสียไปแล้ว อารยธรรมก็ดำรงอยู่ไม่ได้ เพราะมนุษยชาติก็สูญสิ้นไปด้วยหรืออยู่อย่างไม่มีความสุขก็ต้องเสื่อมโทรม

ลงไป อารยธรรมปัจจุบันนี้เป็นอารยธรรมทางหน้าที่เจริญทางด้านวัตถุมาก ประสบปัญหาการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนเพราะเศรษฐกิจ เป็นต้น

เบื้องหลังการพัฒนาของเศรษฐกิจก็คือเรื่องของอุตสาหกรรม และเบื้องหลังของอุตสาหกรรม ก็มีวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทั้งหมดนี้ไปคือกระบวนการเดียวกันจนกระทั่งทำให้เกิดความรู้สึกว่าวิทยาศาสตร์ก็มาหนุนเทคโนโลยี โดยเทคโนโลยีมาหนุนอุตสาหกรรมมาหนุนการพัฒนาเศรษฐกิจในเชิงที่เป็นไป เพื่อการทำลายสิ่งแวดล้อมและทั้งหมดนี้ก็คือว่า ทำใจจะให้กระบวนการพัฒนาทั้งหมดนี้ ซึ่งมีองค์ประกอบต่างๆ ทั้งหลายทั้งปวงที่กล่าวมาผสมผสานกันมาหนุนซึ่งกันและกัน แทนที่จะมาเป็นปฏิปักษ์ การพัฒนาแบบที่ผ่านมาก็เท่ากับว่ามีความเป็นปฏิปักษ์ต่อกันและนั่นก็คงต้องมาปรับแนวคิดกันใหม่

ที่ว่าในเบื้องหลังของความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องความเจริญคืออะไร ความอยู่ดีของมนุษย์คืออะไร ซึ่งมันกินไปถึงแนวคิดทางอารยธรรมที่เป็นรากฐานของการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีด้วย ซึ่งทางตะวันตกเองก็ยอมรับว่าที่ผ่านมานั้นอารยธรรมตะวันตกมีแนวคิดที่เป็นรากฐานก็คือการมุ่งจะพิชิตธรรมชาติ โดยเข้าใจว่าถ้าเราพิชิตธรรมชาติได้ มนุษย์จะมีความสุขสมบูรณ์ เพราะว่าเป็นผู้มีอำนาจที่จะทำอะไรก็ได้ตามใจชอบ โดยนึกว่าการที่เราทำอะไรก็ได้ตามใจชอบ นั่นคือความชนะและผลสำเร็จ

แต่กลายเป็นว่าพอเราทำอะไรได้ตามใจ
ชอบธรรมชาติเกิดความกระทบกระเทือนเสียหาย
ก็จะส่งผลกระทบต่อลงมา
ที่ตัวเรา ทำให้มนุษย์
เสื่อมโทรมมีภัยพิบัติต่างๆ
นอกจากนั้นความเข้าใจ
เกี่ยวกับความสุขว่า เรา
จะต้องมีบริบูรณ์พร้อม
เราจึงจะมีความสุขได้
มันก็ไปผสานกับแนวคิด
ที่ว่า จะพิชิตกับธรรมชาติ
เพื่อเราจะได้จัดการกับ
ธรรมชาติได้ตามใจชอบ
เอาธรรมชาติมาสนอง
ความต้องการในทาง
เศรษฐกิจ เพื่อจะบำรุง
บำเรอตัวเองให้มีความสุข
ตอนนี้การพัฒนาแนวนี้
ก็ออกมาเป็นการ
พัฒนาในปัจจุบัน ซึ่งมัน
เป็นกระแสใหญ่อย่างนี้
แล้ว ก็เลยแก้ไขปรับตัว
ยากกลายเป็นว่าต้องแก้
ทั้งระดับปฏิบัติการและ
ระดับรากฐานความคิด
ระดับปฏิบัติการถึงแก้ไข
แต่รากฐานความคิดไม่ได้
แก้ ไม่สอดคล้องกันมัน
ก็ไม่ไหว มันไปไม่ตลอด
รอดฝั่ง เพราะว่ามันไม่ประสานกัน และตอนนี้
เป็นเรื่องที่ยากมากคือว่า

ทำอย่างไรเราจะพัฒนา
มนุษย์ พัฒนาทางด้าน
พฤติกรรมนี้ จริยธรรม
แต่ถ้ามองความหมาย
จริยธรรม แค่พฤติกรรม
นี่คงไม่พอ ในสภาพจิตใจ
ความต้องการอะไรต่างๆ
มันต้องปรับเปลี่ยนให้
มันต้องปรับเปลี่ยนให้
ความต้องการนี้
เป็นความสุขและก็
ในที่สุดก็คือ ตัวแนวคิด
ความรู้ความเข้าใจ
เกี่ยวกับระบบ
ความพึงพาทอดกัน

แม้แต่นิวความคิดของคน ซึ่งอันนี้ก็โยงไปถึง
เรื่องของการศึกษา ทำอย่างไรเราจะพัฒนา
มนุษย์ พัฒนาทางด้าน
พฤติกรรมนี้ ก็ด้านหนึ่ง
แหละ ซึ่งเราก็เชื่อกันว่า
ออกในรูปแบบที่เราเรียก
ปัจจุบันว่า จริยธรรม
แต่ถ้ามองความหมาย
จริยธรรม แค่พฤติกรรม
นี่คงไม่พอ ในสภาพ
จิตใจความต้องการอะไร
ต่างๆ มันต้องปรับเปลี่ยน
ให้ความต้องการนี้เป็น
ความสุข และก็ในที่สุด
ก็คือตัวแนวคิดความรู้
ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบ
ความพึงพาทอดกัน
โลกนี้ ทั้งมนุษย์กับ
ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม
ทั้งหมด

มนุษย์จะต้องมองเห็นความพึงพาทอดกันและกันที่จะมาประสานกันอย่างไรให้พึ่งกันและกันให้ได้ ก็จึงเป็นเรื่องที่ว่า การที่จะแก้ปัญหาเรื่องนี้จะต้องแก้ไขด้วยกันหมดเลย ให้รวมไปถึง

ในศูนย์กลางคือ เราก็มักจะพูดว่า ต้องมาลงที่
การพัฒนาตัวคนก็คือ การให้การศึกษารวมถึง

ถูกต้อง คิดว่าอันนี้เป็นการพูดแบบกว้าง ๆ

(๒) ผมขออนุญาตเรียนถามว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนจำเป็นต้องมีรากฐานอารยธรรมประเภทเศรษฐศาสตร์แบบพุทธเป็นฐานหรือไม่

คือเศรษฐศาสตร์แนวพุทธนี้เป็นการพูดถึงว่าในแง่หนึ่งคือ เอาคำสอนของพระพุทธเจ้ามาพิจารณามาตรวจสอบแล้ว คือมาเป็นแนวทางในการพัฒนาในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะในเรื่องของกิจกรรมประสิทธิ

ในแง่หนึ่งก็คือว่าเรามองพุทธศาสนานั้นคืออะไรก็คือการที่พยายามพูดถึงความไวของชีวิตของธรรมชาติ ถ้าในความหมายนี้ก็คือเขาพยายามที่จะดำเนินชีวิตทำกิจกรรมในทางเศรษฐกิจ เป็นต้น หรือทุกอย่างให้มันสอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ ถ้าหากว่าเราบอกว่าแนวพุทธนั้น มันไม่ถึงความจริงที่แท้ของธรรมชาติมันก็ไม่มีประโยชน์อะไรที่ว่าแนวพุทธก็คือ เราถือว่าพระพุทธเจ้าทรงแสดงความจริงตามธรรมดาของธรรมชาตาก็เลยใช้คำนี้ขึ้นมาเพื่อเป็นจุดที่จะให้เห็นกรอบของการที่จะพูดจากัน

แต่ว่าเป้าหมายก็คือว่าเพื่อให้สอดคล้องกับความเป็นจริง ถ้าพูดอย่างนี้แล้วก็ใช่ว่ามันหนีความจริงไม่พ้น ถ้าหากว่าเราจะทำอะไรให้มันถูกต้องได้ผล เราก็ต้องรู้เข้าใจความจริงแล้วก็ปฏิบัติให้ถูกต้องตามความเป็นจริง แต่ที่วิทยาศาสตร์หรือที่มาพัฒนาเทคโนโลยีปัจจุบันเขาก็ถือว่าเขาต้องรู้ความจริงเหมือนกัน แต่ว่าเป้าหมายในการรู้ความจริงผลาตที่ว่ารู้ความจริง

ของธรรมชาติ เพื่อจะได้จัดการพิชิตธรรมชาติที่นี้ความจริงนี้มันไม่พอ ความจริงเฉพาะธรรมชาติภายนอกไม่ได้มองถึงความจริงที่ธรรมชาติมันมาสัมพันธ์กับชีวิตของเราอย่างไร มันก็เลยขาดไปเพราะว่ามันไม่เต็มไม่บริบูรณ์

ความจริงในที่นี้ก็คือหมายความว่าต้องเป็นความจริงที่รอบด้านครบถ้วน คือ เป็นเรื่องของระบบความสัมพันธ์บ้างสิ่งบางอย่างทั้งชีวิตของเรา สิ่งแวดล้อมทุก ๆ ด้านทั้งพฤติกรรมจิตใจ ปัญหา มันก็แล้วแต่ไม่ใช่ที่เราแยกส่วนออกไป นี่แนวคิดตะวันตกที่ผ่านมานี้ก็ตัวเองก็ยอมรับว่าเป็นแนวคิดแยกส่วน เวลาองความจริงก็มองแยกส่วน มองธรรมชาติก็มองธรรมชาตินอกตัวอย่างเดียว เป็นต้น

จุดนี้เป็นจุดสำคัญที่ขาดไป คนมองธรรมชาติภายนอกก็มองไปว่า ตัวเราเป็นฝ่ายหนึ่ง ธรรมชาติเป็นฝ่ายหนึ่ง ตัวเราจะไปจัดการกับธรรมชาติ รู้ความจริงว่า ธรรมชาติเพื่อไปจัดการกับมันเท่านั้นเอง โดยไม่มองว่าธรรมชาตินั้นมีความสัมพันธ์กับชีวิตของเราอย่างไร และก็มียุทธิพลของเราต่อมันและของมันต่อเราอย่างไร เพราะฉะนั้นความจริงที่ทางวิทยาศาสตร์ว่า ในสายอารยธรรมที่พูดมานั้น มันก็เป็นความจริงแยกส่วนด้านเดียวที่เอามาใช้แล้วยอมเกิดปัญหาแน่นอน

(๓) เรื่องนี้มันผูกพันด้วยหรือไม่รับกันเกี่ยวกับรากฐานของพระพุทธศาสนา ดูเหมือนว่าจะแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับอารยธรรมที่ควบคุมโลกอยู่ขณะนี้ เพราะกระผมหมายความว่า ถ้าการ

พัฒนาของวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีที่เป็นไปนั้น เป้าหมายสุดท้ายของมันก็คือการเพิ่มพูนขีดความสามารถในการตอบสนองความต้องการของมนุษย์ แต่พุทธศาสนาสอนอีกอย่างหนึ่ง สอนว่าเราควบคุมกำจัดความต้องการของมนุษย์ให้อยู่กันอย่างธรรมดาได้อย่างไรประเด็นนี้มีความเกี่ยวข้องกันอย่างไร?

เกี่ยวแน่ คือ อันนี้เป็นเรื่องของรากฐานทางความคิด ซึ่งถ้าตามหลักทางพุทธศาสนาก็ถือว่า เป็นเรื่องระดับทฤษฎี ถ้าทฤษฎีมันผิดซะแล้วก็คือผิดหมด หมายความว่า เชื่อผิด เห็นผิดและหลักการผิด มันก็นำไปสู่การตั้งเป้าหมายที่ผิด ตั้งเป้าหมายจุดหมายผิด วิธีการที่สนองจุดหมายนั้นก็ผิดไปด้วยเป็นแต่เพียงว่าให้สำเร็จผลตามจุดหมายนั้น ทีนี้เราก็ต้องมามองว่า ชีวิตมนุษย์เราต้องการอะไรอย่างตะวันตก นักเศรษฐศาสตร์มองคล้ายๆ กับความต้องการของมนุษย์นี้มีความต้องการอะไร ก็ต้องมาสนองความต้องการนั้น เป็นความต้องการที่คงที่พัฒนาไม่ได้

แต่พุทธศาสนาถือว่า ความต้องการเราพัฒนาได้มันก็เปลี่ยนแปลงไป พัฒนาในความต้องการที่มีปัญหาไปสู่ความต้องการที่ปรารถนาดีขึ้น เป็นผลดีแก่มนุษย์เอง ความสุขก็พัฒนาได้และมีหลายระดับ อันนี้ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมไม่จำเป็นต้องเป็นการที่เราต้องไปจัดการกับมัน การรู้ความจริงกับธรรมดา ไม่ใช่เพื่อไปจัดการ แต่ห่อมาปรับระบบความสัมพันธ์ให้ดีขึ้น พุดง่าย ๆ ก็คือเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ทั้งนี้ก็ไม่ได้หมายความว่า พุทธศาสนา

ที่จะอยู่ไปตามธรรมดา อันนี้บางครั้งฝรั่งเข้าใจผิด คือ ตัวเองคิดจะพิชิตธรรมดา ทีนี้พอผิดหวังก็นึกว่า หนทางที่ถูกก็คือต้องปล่อยตามธรรมดา อันนี้บางทีพอเค้ามาเห็นพุทธศาสนาเค้าจับไม่ชัด นึกว่าพระพุทธรูปคือตรงข้ามกับแนวคิด เลิกจากการคิดพิชิตธรรมดา ก็คือการต้องยอมปล่อยตามธรรมดา อันนี้มันเป็นสุดโต่ง ๒ ทาง พุทธศาสนาถือว่าระบบความสัมพันธ์ในธรรมาที่เป็นอยู่มีใช้ว่าจะดีแท้หรือพึงปรารถนาแต่ระบบความสัมพันธ์ที่เป็นอยู่นี้ ยังมีการเบียดเบียนกันบ้าง ท่านว่าอย่างนั้น และโดยเฉพาะว่ามนุษย์เป็นองค์ประกอบเป็นปัจจัยสำคัญในระบบความสัมพันธ์

ถ้าหากว่ามนุษย์นี้ได้พัฒนาขึ้นมาแล้ว มนุษย์มีศักยภาพพิเศษคือเป็นสัตว์ที่พัฒนาได้มากที่สุดที่จะมาช่วย คือให้มนุษย์มาพัฒนาตนเองขึ้นไป และมาเป็นส่วนร่วมในการช่วยปรับปรุงความสัมพันธ์ในโลกหรือว่าในธรรมาทั้งหมดให้ดีขึ้น โดยที่ตัวเองตัวมนุษย์ก็มีความสุขมากขึ้น ทุกอย่างรอบตัวที่มนุษย์เข้าไปสัมผัสเกี่ยวข้องก็ดีขึ้น ให้สุขร่วมกันเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ซึ่งถือว่าเป็นไปได้ เพราะมนุษย์มีศักยภาพสูงในการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลง เพราะเราเปลี่ยนแปลงได้แม้กระทั่งความต้องการเปลี่ยนแปลงแม้กระทั่งความสุข จนกระทั่งเราพูดได้ว่า ในแง่ของพระพุทธรูปศาสนาตรงข้ามกับทางฝ่ายอารยธรรมตะวันตก ที่บอกว่า ถ้าต้องการเท่าไรแล้วต้องสนองความต้องการนั้น

ให้ได้เต็มที่เหมือนกับเช่นความสำเร็จและความสุข พุทธศาสนากลายเป็นว่าอิสระภาพของมนุษย์ก็คือการที่วามมนุษย์พัฒนาไปจนกระทั่งว่า เช่นว่า มีความสุขได้โดยโกหกคนได้เลย และต่อจากนั้นแล้วเขาก็สามารถอุทิศชีวิตทั้งหมดให้แก่โลกก็ ถ้าเกิดว่าตัวเองสุขได้โดยไม่ต้องมีอะไร ก็อุทิศชีวิตให้แก่โลกได้ทั้งหมด โดยที่ว่าตัวเองก็ สุขด้วย เพราะฉะนั้นเราจึงต้องให้ทั้ง ๒ อย่าง ผสานคู่กัน เพราะเป็นประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น ประโยชน์โลก เป็นของคู่กัน

ถ้าเราพัฒนาคน
ถูกต้อง มันก็จะเป็น
ประโยชน์แก่โลกมากขึ้น
เพราะกลายเป็นว่าคน
เห็นแก่ตัวน้อยลง โดย
ที่การเห็นแก่ตัวน้อยลง
ก็มีความสุขมากขึ้นด้วย
แต่ในภาวะนี้เราเรียกว่า
นิพพาน

นิพพานนี้คือ ท่าน
บอกว่าดับกิเลส ดับกิเลสนี้ก็คือ แม้กระทั่งว่า
หมดตัวตน และก็มีสุขได้โดยไม่ต้องมี
อะไรที่มันก็ไปผสานกับจุดหมายพุทธศาสนา
ที่ว่า พรหมจรรย์นี้มีอยู่ ดำรงอยู่ เพื่อประโยชน์
และความสุขแก่พหุชน เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก
เลยกลายเป็นจุดหมายของชีวิต คล้ายๆ ว่าเป็น
จุดหมาย ๒ ตอน จุดหมายของตัวเองก็คือว่า
นิพพาน หมายความว่า มีความสุขได้ง่ายขึ้น
ไม่ต้องมีอะไรก็มีความสุขก็เป็นอิสระเพราะว่า
ความสุขนั้นไม่ต้องไปขึ้นต่อสิ่งใด ที่นี้พอตัวเอง

เป็นอิสระไม่ต้องมีอะไรก็มีความสุข ตัวเอง
ก็ไม่ต้องเอาจากใคร เพราะฉะนั้นชีวิตที่มีอยู่ก็
เพื่อโลก ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก ก็จะมา
ผสานกันนี้ก็ถือว่าคนเรายังพัฒนาถูกต้องเนี่ย
ก็จะไปผสานประโยชน์แก่สังคมกับธรรมชาติ
เล็กน้อยอย่างปัจจุบันนี้คำพูดต่างๆ ก็มีปัญหา
ถ้าอย่างเราล้อคำพูดคำว่า คนกับสังคมหรือ
ชีวิตกับสังคม เราก็อาจจะบอกว่า มันมี
ความหมายไม่เหมือนกัน คนกับสังคมอาจจะ
เป็นคำที่อยู่ในระดับที่หยาบ แต่สิ่งที่

สังคมเป็นสิ่งสำคัญเรา
จะอยู่เพียงเพื่อตัวเอง
ไม่ได้ แต่ตอนนี้เราเห็นว่า
สังคมก็แค่มุมมนุษย์
เท่านั้น

ประโยชน์แก่สังคมเป็น
คำที่ไม่แน่นอน ประโยชน์
ของคนกับประโยชน์ของ
ชีวิตอาจจะไม่เหมือนกัน
ประโยชน์ของคนก็คือคน
ต้องการ เช่น อย่างแม้จะ
รับประทานอาหาร คน
อยากอร่อย อยากโก้
แต่ว่าชีวิตที่เป็นธรรมชาติ
มันต้องการความชัดเจน
คือมันต้องการสุขภาพที่ดี

ที่เราเรียกกันว่าคุณภาพชีวิต และที่เราพูดว่า
เพื่อชีวิตและสังคมอาจจะถูกต้องกว่าเพื่อคน
และสังคม เพราะคนเป็นตัวที่ไม่แน่นอน เพราะ
ฉะนั้น ความต้องการของคนนี้อาจจะเป็น
อันตราย แต่ว่าอย่างที่บอกเมื่อก็ว่าแม้จะกิน
อาหารก็เพื่อมุ่งอร่อยอย่างเดียวกินเพื่อบริโภค
เพื่อค่านิยมอย่างเดียว ยุ่งแน่ แต่ถ้าเพื่อชีวิต
มันแน่นอน ชีวิตมีความต้องการชัดเจนว่า เพื่อ
ให้ดำรงอยู่ร่างกายแข็งแรง สุขภาพดี เป็น
ตัวความจริง แต่ที่นี้ตอนนี้คำว่าชีวิตสังคมที่

เราว่าดี อาจจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงพอดอน เห็นว่า **สังคมเป็นสิ่งที่สำคัญ เราจะอยู่เพียงเพื่อตัวเองไม่ได้ แต่ตอนนี้เราเห็นว่าสังคมก็แค่หมุ่มมนุษย์เท่านั้น** เวลาที่ปรากฏว่า **แค่เพิ่มหมุ่มมนุษย์ให้อยู่ดี สังคมให้อยู่ดี** ก็ทำลายธรรมชาติแวดล้อม จึงต้องกลับไปคำเก่าคือ คำว่า โลกชีวิตและโลกซึ่งเป็นคำเก่า เก่ามา ยุคหนึ่งของบุคคลในสังคมต่อมาเราชีวิตและสังคม ตอนนี้เราอาจจะต้องกลับไปคำว่าชีวิตและโลก คือว่า ให้มันดีทั้งกับชีวิตด้วย และให้มันดีแก่โลกทั้งโลกด้วย หมายความว่า ไม่ใช่เฉพาะตัวมนุษย์

(๔) การพัฒนาที่ยั่งยืน มันจะดำเนินไปได้มากน้อยเพียงไร ในระบบโลก ซึ่งดำรงอยู่ด้วยสมมติฐานเป็นระบบโลกที่พัฒนาแบบไม่ยั่งยืน หมายความว่า เราทำสำเร็จในชุมชนในประเทศไทย แต่ในขณะที่โลกทั้งอันยังไม่ใช่ มันจะดำเนินไปอย่างไร

ต้องไม่ประมาท คือ เราต้องมีความสามารถ คือ คนที่จะทำสิ่งว่า มันเป็นเรื่องที่เราต้องยอมรับว่า มันยาก คนที่จะทำสิ่งยาก ให้สำเร็จก็ต้องมีความสามารถมาก และเมื่อเปรียบเทียบกับระบบนี้ก็ต้องถามว่า มากกว่าคนที่ก่อปัญหาไม่มันมันก็แก้ปัญหาไม่ได้ ที่นี้โลกในปัจจุบันวัดกันด้วยการแข่งขันและชัยชนะ โดยเฉพาะทางเศรษฐกิจ เราก็ต้องมีความสามารถที่เหนือเขา จึงจะแก้ปัญหาได้ แต่ว่าความสามารถในแง่นี้คือความสามารถในเชิงสติปัญญา ในทางภูมิปัญญานี้เป็นเรื่องใหญ่ เพราะฉะนั้นถ้าเราปล่อยคนของเราที่ว่าเราจะอยู่

ในระบบนี้ เราวางระบบให้ แต่คนไม่มีปัญญา พอก็ไปไม่รอด เพราะฉะนั้นคนของเราต้องพัฒนามาก พุดง่าย ๆ อย่างสังคมตะวันตกนี้ ท่านมีตัวช่วยโดยแทบไม่ต้องพัฒนาคน ระบบมาบังคับทำให้คนต้องเจริญก้าวหน้าคือตัวบีบคือหลักในธรรมชาติมันก็เป็นธรรมดา มนุษย์ที่เป็นปุถุชน เมื่อถูกทุกซ์บีบคั้น ภัยคุกคามจึงลุกขึ้นดิ้นรน ขวนขวาย เมื่อมีความสุขสบายก็มีความสุขน้อยเอียงจนงอ

อย่างสังคมไทยตัวบีบมันไม่ค่อยมี เราเสียเปรียบตัวบีบหนึ่งก็คือในธรรมชาติแวดล้อม ในน้ำมีปลาในนามีข้าว เอาไปอวดซะอีก สอง ในระบบสังคมก็มีการช่วยเหลือกัน ถ้ามีปัญหาเดือดร้อนก็ให้ญาติพ่อแม่พี่น้องช่วยเหลือได้ สังคมฝรั่ง ๑. ธรรมชาติแวดล้อมก็บีบ ๒. ระบบสังคมก็บีบ ทุกคนต้องดิ้นรนเพื่อตัวเอง ถ้าหากว่าแพ้การแข่งขันก็ตาย ซึ่งถอยหลังไป สังคมอเมริกันเมื่อ ๑๐๐ ปีที่แล้ว ประชาญาหรือความยึดถือหลักการคิด Davinism อันนี้รุนแรงมาก ซึ่งถือเป็นหลักของสังคมเขาเลย และมีอิทธิพลมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันที่ว่าคนที่อ่อนแอก็ต้องถูกปล่อยให้ตาย คนที่เข้มแข็งก็ต้องอยู่ เข้มแข็งก็จะทำให้ส่วนรวมพัฒนาระบบนี้ก็เป็นตัวบีบ คือ ระบบแข่งขัน ตัวใครตัวมัน ไม่ต้องช่วย ใครไม่ดิ้นรน ขวนขวาย คนนั้นก็ตาย ตัวนี้มันบีบทำให้เขาต้องเคร่งทำให้คนไม่ประมาท ที่นี้สังคมไทยเราไม่มีตัวบีบตัวเร่งทั้งคู่ สิ่งที่จะมาช่วยแก้ไขได้มีอย่างเดียว คือ พัฒนา ว่าทั้งๆ ที่อยู่ในภาวะสุขสบาย แต่ด้วยเหตุผลสติปัญญา ด้วยความรู้ความเข้าใจ

ก็ไม่ประมาณ นี่เมืองไทย สังคมแบบนี้จะต้องอาศัยการพัฒนา ถ้าเราไม่พัฒนาคน โอกาสเต็มที่เลยที่คนจะประมาณ เพราะว่ามันหวังพึ่งโน้นพึ่งนี้ไม่ได้ อย่างน้อยก็อยู่ด้วยความโปร่งใจตอนนี้จึงต้องเน้นมาก เรื่องสังคมไทย เป็นลัทธิรอลดลบันดาลหนึ่ง บริโคนิยมหนึ่ง ทำให้คนจมอยู่ ไปไม่รอด

มีคนอเมริกันเคยเขียนว่า ถ้าจะให้คนทั้งโลกบรรลุ American Dream คือความปรารถนาทางวัตถุ โลกนี้ก็จะกลายเป็นดินแดนที่รกร้างไปก่อน ไม่มีทางสำเร็จ เพราะว่าอเมริกาที่อยู่สุขสบายมาได้เพราะอาศัยเอาเปรียบประเทศอื่น พวกเขาบริโภคทรัพยากรของโลกประมาณ ๔๐% มีประชากรโลก ๒๐๐ กว่าล้านคน ในประชากรทั้งโลก ๑,๐๐๐ กว่าคน ประเทศอื่นก็อดเลยอยู่ไม่ได้ มันต้องรบกัน เบียดเบียนกัน

ดังนั้นเรื่องของความเจริญของอารยธรรมตะวันตกไปไม่รอด ตอนนี้เขาไม่มีทางออกก็คือต้องแก้ไขฐานความคิดนี้แหละ หนึ่งก็คือว่าจำเป็นหรือที่เราต้องพิชิตธรรมชาติมนุษย์จึงประสบความสำเร็จและความสุข จำเป็นหรือที่เราต้องสนองความต้องการทางวัตถุ เพื่อบำรุงบำเรอความสุขความต้องการ แล้วเราจะมีความสุขสมบูรณ์อย่างที่ว่า เขาบอกว่าไม่จำเป็นเลย

มนุษย์นี้เกิดมาใหม่ ๆ ก็มีความสุขขึ้นต่อวัตถุมาก ความสุขของเราต้องพึ่งพาอาศัยวัตถุสิ่งภายนอก แต่พอเราพัฒนาไป ความสุขของ

เราเริ่มเป็นอิสระขึ้น เราสามารถมีความสุขมากขึ้น โดยอาศัยวัตถุน้อยลงตามหลักธรรมถือว่าอย่างนั้น แต่ของเขาคือว่าเราไม่ต้องพัฒนาความต้องการของเรา ความต้องการของเรามันตายตัว เราจะต้องสนองความต้องการของเรา นี่แหละ เป็นวิธีที่จะทำให้มีความสุข ฉะนั้นจุดที่อันหนึ่งพลาดมาอยู่ที่ตรงนี้เลย ก็คือความเข้าใจพื้นฐานตั้งแต่เรื่องของธรรมชาติ ระบบความสัมพันธ์ในโลก และเรื่องของชีวิตมนุษย์ทุกอย่าง แม้แต่คำว่าอิสรภาพ ระบบความสัมพันธ์โลก และเรื่องของชีวิตมนุษย์ทุกอย่าง แม้แต่คำว่าอิสรภาพเอง

ฝรั่งก็เข้าใจนะ ยอมรับบอกว่า Freedom ในความหมายของเค้า คือ domination การเป็นอิสรภาพ คือ การได้ครอบงำผู้อื่นสามารถไปครอบงำเค้าได้ เช่น ครอบงำธรรมชาติเค้าถือว่ามีคือ อิสรภาพ แทนที่จะมองแบบทางธรรมะที่ถือว่า เมื่อเราเป็นอิสรภาพ เช่น ความสุขของเราขึ้นต่อสิ่งภายนอก พึ่งพามันน้อยๆ ลง ถ้าเรามองกลับกันเราบอกว่า คุณไม่เห็นมีอิสรภาพอะไร ความสุขของคุณไม่มีในตัวคุณเองเลย ความสุขของคุณต้องพึ่งพาอาศัยวัตถุหมด พึ่งพาอาศัยเทคโนโลยีเกิดไม่มีวัตถุดิ้นรนทรมานทรมาน ความสุขปรากฏว่ามนุษย์ยุคปัจจุบันพอพัฒนาเศรษฐกิจมากขึ้น สร้างวัตถุบำรุงบำเรอมากขึ้น จะเป็นความสุขได้อย่างไร สุขได้ยาก ทุกข์ก็ง่ายขึ้น มันกลายเป็นว่าไม่รู้ตัว ความสุขของตัวเองไปฝากต่อวัตถุภายนอกก็เป็นทาสนั่นเอง

เราจะบอกว่ามีอิสรภาพได้อย่างไร เป็น

การสวนกับความจริง แต่ว่าบางทีไม่ได้คิด คิด
แต่ว่า มีอิสรภาพ มี Freedom คือ สามารถไป
จัดการอะไรได้ตามต้องการ แต่ไม่รู้ว่่าในขณะที่
นั้นก็คือ การที่ชีวิตจิตใจของต้องพึ่งพาต่อสิ่ง
ภายนอกมากขึ้น แต่ถ้าเค้าไม่สามารถเสพยา
สิ่งเหล่านั้นขึ้นมาได้เมื่อไรจะทรมานทุกข์ทุกข์ไป
ใหม่ ทางพุทธศาสนาบอกว่า การมีวัตถุเสพยา
ก็ดี แต่ว่าเราต้องพัฒนา
ให้ตัวเราขึ้นกับมันน้อยลง
เราสามารถมีความสุขด้วย
ตัวเองมากยิ่งขึ้น แล้วมัน
จะช่วยให้เรามีความสุข
มากยิ่งขึ้นด้วย เมื่อตัว
เราภายในเราก็มีความสุข
ได้ง่าย สิ่งภายนอกยิ่ง
ช่วยให้มีความสุขมากยิ่งขึ้น
โดยสมบูรณ์ ผลจะมาก
ขึ้น มิฉะนั้นตัวเราความ
สามารถที่จะมีความสุขจะ
มีน้อยลง เราต้องยิ่งเพิ่ม
ตัววัตถุที่บำรุงความสุข
มากยิ่งขึ้น ช่างนอกบวก
๑ ช่างในลบ ๑ ช่างนอก
บวก ๒ ช่างใน ลบ ๒
ถ้าหากเราพัฒนาภายใน พัฒนาความสามารถ
ที่จะมีความสุขเราสุขได้ง่ายด้วยวัตถุน้อย เรา
ก็บวก ๑ ช่างใน ช่างนอกเราหาได้เพิ่มก็บวก
๑ ก็สุขทวีคูณ

ตะวันตกไปแบบนี้ยิ่งพัฒนาช่างนอกมี
วัตถุเสพยาความสามารถที่มีความสุขก็

เราสามารถมีความสุข
มากขึ้น โดยอาศัยวัตถุ
น้อยลงตามหลักธรรม
ก็คืออย่างนั้น แต่ของ
เขาคือว่าเราไม่ต้อง
พัฒนาความต้องการ
ของเรา ความต้องการ
ของเรานั้นตายตัว

ลดลงไป ปัจจุบันจึงเห็นได้มาก ปรากฏการณ์
สังคมในขณะนี้ ซึ่งเป็นเรื่องของอารยธรรม
ปรากฏการณ์แห่งภาวะสุขได้ยากและทุกข์ได้
ง่าย เด็กรุ่นใหม่จะเห็นได้ชัด เป็นคนที่สุขได้
ยาก เพราะสิ่งบำรุงบำเรอพอเกิดมาเจอบีบ
มันชินชา ไม่รู้สึกเป็นสุขเลย เพราะมันชินเลย
เกิดมาก็มาเจออย่างนี้แล้ว ทีนี้ก็ต้องหาสิ่งที่มัน

ดีกรีปริมาณสูงกว่านั้นมา
ช่วย แก่ก็สุขได้ยาก แก่
ทุกข์ได้ง่ายอย่างไร แก่
พร่องนิดเดียว แก่ตาย
แล้ว แก่ทุกข์ แก่ไม่ต้อง
ทำอะไรแก่มีความสุข แก่
ชยันต้องทำน้อย แก่ทุกข์

คนสมัยก่อนโดย
ธรรมชาติเอง ทำให้เค้า
สุขได้ง่ายกว่าและทุกข์ได้
ยากกว่า คือ เค้าต้อง
ทำงานทำการแล้วเค้าจึง
จะได้สิ่งเสพยาบำรุงบำเรอ
เวลาเค้าได้สิ่งเสพยาบำรุง
บำเรอมีความสุขสะดวกขึ้น
หน่อย เค้าจะสุขเหลือเกิน

สุขได้ง่าย เค้าทุกข์ได้ยาก เพราะเค้ามาเจออยู่
เรื่อย ไอ้สิ่งที่ต้องทำที่ยากๆ สิ่งใหม่ก็ไม่ได้ยาก
กว่าเก่า มันก็ไม่ทุกข์ คนยุคปัจจุบันอยู่ในภาวะ
เสี่ยงอันตราย

ในทัศนะที่เอาตามาคิดนี่เป็นอารยธรรมที่
กำลังใกล้จะสูญสิ้นเลย เพราะว่าคนไม่สามารถ
เอาประโยชน์จากอารยธรรมที่มนุษย์รุ่นเก่าที่

สร้างสรรค์ไว้ต้องช่วยเผยแพร่อารยธรรมขยาย
แนวความคิด

**(๕) ในฐานะนักวิชาการ พระคุณเจ้า
มีหลักการในการทำงานวิชาการอย่างไร**

ก็คิดแต่เพียงว่า ทำไมเราจะให้รู้
ความจริงเท่าที่เป็นไปได้ ทั้งความเจริญที่แสดง
ถึงข้อมูลในข้อเท็จจริง เหตุการณ์ความเป็นไป
ที่เป็นอยู่ อาจจะเป็นเรื่องรูปธรรม ลึกลงไปถึง
ความจริงของธรรมชาติ เราเรียกว่าสังขธรรม
รวมอยู่ในเรื่องของการรู้ความจริงทำไมจะให้
มนุษย์ได้ประโยชน์จากความจริงจะให้มนุษย์มี
ชีวิตที่ดีงาม มีความสุข โลกนี้มีสันติสุข ทาง
พระก็เรียกว่าเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน

ทำงานเราก็ต้องมุ่ง ๒ อย่าง คือ หาความรู้จริง
๑ ๒ ก็คือทำให้มันเป็นประโยชน์สุขแก่มนุษย์
ให้ได้ ไม่ว่าเรื่องอะไร มันก็เกี่ยวกับเรื่องนี้หมด
ก็ทำไปเรื่อยๆ

**(๖) แล้วท่านเจ้าคุณต้องใช้เวลา
ทำงานในเวลาเขียนหนังสือนานไหมครับ
กี่ชั่วโมง**

คือ ถ้าเอาตามไม่มีเรื่องอื่น เช่น พบ
ญาติโยมฉันข้าว นอนก็ทำอยู่เรื่อยๆ ไป



ท่านักหอสมุด